

HUDUDIY TURIZMNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI: BUXORO VILOYATI MISOLIDA

Fatilloeva Sabina Anvar qizi

Buxoro davlat universiteti,

Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

E-mail: anvarovnasabina07@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Buxoro viloyati misolida hududiy turizmni barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari tadqiq etilgan. Tadqiqotning maqsadi hududiy turizmni boshqarishning amaldagi holatini baholash va uni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda statistik, qiyosiy va SWOT-tahlil usullaridan foydalanilgan. Tahlil natijasida hududiy turizm rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy tashkiliy-iqtisodiy muammolar aniqlanib, turizm subyektlari o'rtasidagi institutsional hamkorlikni kuchaytirish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: hududiy turizm, barqaror rivojlanish, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, institutsional hamkorlik, davlat-xususiy sheriklik, raqamli monitoring, Buxoro viloyati.

Abstract: The article examines the organizational and economic mechanisms for the sustainable development of regional tourism, using Bukhara Region as a case study. The purpose of the study is to assess the current state of regional tourism management and identify directions for its improvement. The study employs statistical, comparative, and SWOT analysis methods. The analysis identifies the main organizational and economic challenges affecting the development of regional tourism and develops proposals aimed at strengthening institutional cooperation among tourism stakeholders and enhancing public-private partnership mechanisms.

Keywords: regional tourism, sustainable development, organizational and economic mechanism, institutional cooperation, public-private partnership, digital monitoring, Bukhara Region.

Абстрактный: В статье исследованы организационно-экономические механизмы устойчивого развития регионального туризма на примере Бухарской области. Цель исследования заключается в оценке современного состояния управления региональным туризмом и определении направлений его совершенствования. В исследовании использованы методы статистического, сравнительного и SWOT-анализа. В результате анализа выявлены основные организационно-экономические проблемы, влияющие на развитие регионального туризма, а также разработаны предложения по усилению институционального взаимодействия между субъектами туристической сферы и развитию механизмов государственно-частного партнёрства.

Ключевые слова: региональный туризм, устойчивое развитие, организационно-экономический механизм, институциональное взаимодействие, государственно-частное партнёрство, цифровой мониторинг, Бухарская область.

Kirish (Введение/Introduction).

Bugungi kunda turizm hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirish, xizmatlar sohasi hajmini kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda hududlarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga ta'sir ko'rsatuvchi muhim iqtisodiy faoliyat yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda turizmni rivojlantirish faqat turistlar oqimini ko'paytirish bilan cheklanmay, hududning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik manfaatlarini o'zaro muvofiqlashtirishni talab etadi. Bu esa hududiy turizmni barqaror rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish zaruratini yuzaga keltiradi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda turizmni iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri sifatida rivojlantirish, hududlarning turistik salohiyatidan samarali foydalanish, turizm infratuzilmasini kengaytirish va xususiy sektorning sohadagi ishtirokini oshirishga qaratilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur jarayon hududiy darajada turizmni boshqarish samaradorligini oshirish, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish hamda turizm xizmatlarining raqobatbardoshligini ta'minlash masalalarining ilmiy-amaliy ahamiyatini kuchaytirmoqda. Buxoro viloyati boy tarixiy-madaniy merosi, me'moriy obidalari, ziyorat turizmi resurslari va milliy hunarmandchilik an'analari bilan mamlakatning asosiy turistik hududlaridan biri hisoblanadi. Biroq mavjud turistik salohiyatdan samarali foydalanish turizm infratuzilmasining hududlar bo'yicha rivojlanish darajasi, xizmatlar sifati, mavsumiylik, investitsiyalarni jalb etish, turizm subyektlari

o'rtasidagi hamkorlik hamda boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirish bilan bog'liq qator masalalarni hal etishni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi. Buxoro viloyati misolida hududiy turizmni barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat

Tadqiqot ob'ekti. Buxoro viloyatining turizm sohasi;

Tadqiqot predmeti. Uni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va munosabatlari.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Hududiy turizmni barqaror rivojlantirish masalasi turizm resurslaridan samarali foydalanish, hududning iqtisodiy salohiyatini oshirish, mahalliy aholi manfaatlarini ta'minlash hamda tabiiy va madaniy merosni asrash bilan chambarchas bog'liq. Ayniqsa, Buxoro viloyati kabi boy tarixiy-madaniy merosga ega hududlarda turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda turizmni hududiy rivojlantirishning institutsional asoslari davlat tomonidan qabul qilinayotgan strategik va me'yoriy-huquqiy hujjatlarda o'z aksini topgan. Xususan, Vazirlar Mahkamasining 2022–2026-yillarda Buxoro viloyatida turizm sohasini yanada rivojlantirishga qaratilgan 543-son qarorida hududning turizm salohiyatidan samarali foydalanish, turistik infratuzilmani rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish va yangi turizm yo'nalishlarini shakllantirish bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan [1]. Mazkur hujjat Buxoro

viloyatida turizmni hududiy rivojlantirishning tashkiliy asoslarini shakllantirishda muhim manba hisoblanadi.

Turizm sohasidagi rasmiy statistik ma'lumotlar hududlarda turizm oqimlari, turistik xizmatlar, joylashtirish vositalari, tashrif buyuruvchilar soni va turizm infratuzilmasining rivojlanish tendensiyalarini baholash imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari turizmning mamlakat va hududlar iqtisodiyotidagi o'rini statistik jihatdan tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda rivojlanish istiqbollarini baholash uchun muhim axborot bazasi vazifasini bajaradi [2]. Turizm sohasini boshqarish va rivojlantirishda davlat siyosatining amaliy yo'nalishlari O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasining rasmiy ma'lumotlarida ham yoritilgan. Ushbu ma'lumotlarda turistik infratuzilmani rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, yangi turistik mahsulotlarni yaratish, xalqaro turizm bozorlarida hududlarning jozibadorligini oshirish kabi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratilgan [3]. Bu esa turizmni rivojlantirishda davlat boshqaruvi, biznes subyektlari va mahalliy hamjamiyatlarning o'zaro hamkorligini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Salayev S.M. tadqiqotida O'zbekistonda turizm sektorini barqaror rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining ahamiyati tahlil qilingan. Muallif turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xususiy investitsiyalarni jalb qilish va davlat resurslaridan samarali foydalanishda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining imkoniyatlarini ko'rsatib beradi [4]. Ushbu yondashuv Buxoro viloyatida mehmonxona, transport, gastronomik turizm va boshqa turistik infratuzilma obyektlarini rivojlantirishda ham qo'llanishi mumkin. Usmanova A.B. Buxoro viloyatining turizm salohiyatini kompleks baholash masalasiga e'tibor qaratib, hududning tabiiy, tarixiy-madaniy, iqtisodiy va infratuzilmaviy imkoniyatlarini barqaror rivojlanish strategiyasi doirasida ko'rib chiqadi [5]. Mazkur tadqiqotning muhim jihati shundaki, unda hududning turizm salohiyatini faqat mavjud resurslar hajmi bilan emas, balki ulardan iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan samarali foydalanish imkoniyatlari bilan bog'lash zarurligi asoslanadi.

Jeong J.Y. va hammualliflar O'zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirishda madaniy qadriyatlarini turistik mahsulotlarga integratsiya qilish masalasini tadqiq etgan. Tadqiqotda madaniy merosni turizm jarayonlariga jalb qilish hududlarning turistik jozibadorligini oshirish bilan birga, mahalliy madaniyatni saqlash va turizmning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashga xizmat qilishi qayd etilgan [6]. Bu jihat, ayniqsa, Buxoroning tarixiy-madaniy merosi asosida turizmni rivojlantirish uchun dolzarbdir.

Roxas F.M.Y. va hammualliflar barqaror turizm destinatsiyalarini boshqarishda manfaatdor tomonlarning rollarini o'rganib, davlat organlari, biznes vakillari, mahalliy aholi va boshqa manfaatdor subyektlarning hamkorligi turizmni samarali boshqarishning muhim sharti ekanligini ta'kidlaydi [7]. Mazkur konsepsiya Buxoro viloyatida turizmni boshqarishning institutsional mexanizmlarini takomillashtirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Barqaror turizm konsepsiyasi bo'yicha xalqaro tadqiqotlarda turizm rivojlanishini iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ekologik va ijtimoiy omillar asosida baholash zarurligi ta'kidlanadi. Xususan, UN Tourism tomonidan ilgari surilgan yondashuvlarda turizmning iqtisodiy o'sishga qo'shadigan hissasi, bandlikni ta'minlash, mahalliy hamjamiyatlar manfaatlarini hisobga olish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish masalalari yagona tizim sifatida ko'riladi [8]. Ushbu yondashuv Buxoro viloyatida turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqishda xalqaro tajribani hisobga olish imkonini beradi.

Shuningdek, OECD tadqiqotlarida turizm siyosatini hududiy rivojlanish siyosati bilan integratsiyalash, turizm destinatsiyalarining raqobatbardoshligini oshirish va turizm boshqaruvida davlat, xususiy sektor hamda mahalliy manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish masalalariga e'tibor qaratiladi [9]. Mazkur ilmiy-metodik yondashuv Buxoro viloyatida turizmni boshqarishning tashkiliy tuzilmasini takomillashtirish va hududiy turizm siyosatining samaradorligini oshirish uchun muhim hisoblanadi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Buxoro viloyatida turizmni barqaror rivojlantirish hududning mavjud tarixiy-madaniy salohiyatidan samarali foydalanish bilan bir qatorda, turizm faoliyatini tashkil etish va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarining samaradorligiga ham bog'liq. Hududda turistik oqimning kengayishi turizm infratuzilmasiga bo'lgan talabni oshirib, joylashtirish vositalari, transport, umumiy ovqatlanish, hunarmandchilik va boshqa turdosh xizmatlarning o'zaro bog'liq rivojlanishini talab etadi. Shu sababli turizmni alohida xizmat turi sifatida emas, balki hudud iqtisodiyotining bir qator tarmoqlarini o'zaro bog'lovchi tizim sifatida boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Buxoro viloyatida turizmni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari va maqsadli ko'rsatkichlar sohani qo'llab-quvvatlash uchun institutsional asos yaratayotgan bo'lsa-da, turistik salohiyatning iqtisodiy natijaga aylanishi boshqaruv mexanizmlarining amaliy samaradorligiga bog'liq. Xususan, davlat boshqaruvi organlari, turizm xizmatlarini ko'rsatuvchi tadbirkorlik subyektlari va boshqa manfaatdor tomonlar faoliyatini muvofiqlashtirish, xususiy investitsiyalarni rag'batlantirish hamda turizmga oid ma'lumotlarni muntazam monitoring qilish hududiy boshqaruvning muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Barqaror turizm nuqtayi nazaridan turistlar sonining ko'payishi o'z-o'zidan yakuniy samaradorlik mezonini hisoblanmaydi. Turistik oqimning o'sishi hududda yaratilayotgan daromad, xizmatlar hajmi, yangi ish o'rinlari, tadbirkorlik faolligi va infratuzilmaning rivojlanishi bilan uyg'unlashgandagina hudud iqtisodiyoti uchun barqaror natija beradi. Shu bilan birga, turistik oqimning mavsumiy va hududiy konsentratsiyasi mavjud infratuzilmadan foydalanish samaradorligiga hamda tarixiy-madaniy obyektlarga tushadigan yuklamaga ta'sir qilishi mumkin.

Shu jihatdan Buxoro viloyatida hududiy turizmni barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirishda boshqaruv subyektlari o'rtasidagi institutsional hamkorlikni kuchaytirish, davlat-xususiy sheriklik imkoniyatlaridan kengroq foydalanish, turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish va boshqaruv jarayonlariga raqamli monitoring vositalarini joriy etish ustuvor ahamiyatga ega. Mazkur yo'nalishlarning o'zaro uyg'unligi mavjud turistik salohiyatni hududning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish natijalariga aylantirish imkonini beradi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

O'tkazilgan tahlillar Buxoro viloyatida hududiy turizmni barqaror rivojlantirish jarayonida turistik oqim, xizmatlar eksporti va turizm infratuzilmasini kengaytirishga ustuvor ahamiyat qaratilayotganini ko'rsatadi. Hududda turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy yo'nalishlarini baholashda turistlar soni bilan bir qatorda, joylashtirish vositalari, ularning sig'imi va bandlik darajasi ham muhim iqtisodiy ko'rsatkichlar hisoblanadi. Buxoro viloyatida turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha belgilangan maqsadli parametrlar ushbu ko'rsatkichlarning istiqboldagi o'zgarish tendensiyalarini baholash imkonini beradi. Xususan, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan ko'rsatkichlarda ichki va xorijiy turistlar oqimini oshirish, xizmatlar eksportini kengaytirish hamda joylashtirish infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha aniq maqsadlar belgilangan.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, Buxoro viloyatida 2022–2026-yillar davomida turizmning asosiy ko'rsatkichlarini sezilarli oshirish maqsad qilingan. Jumladan, ichki turistlar tashrifini 2022-yildagi 2,4 mln kishidan 2026-yilda 4,1 mln kishiga yetkazish belgilangan bo'lib, bu 70,8 foizlik o'sishni anglatadi. Xorijiy sayyohlar soni esa 450 ming kishidan 1,8 mln kishiga yetkazilishi, ya'ni 4 baravarga oshirilishi ko'zda tutilgan. Xizmatlar eksporti hajmini 121 mln AQSH dollaridan 300 mln AQSH dollariga yetkazish belgilangan bo'lib, bu qariyb 2,5 baravar o'sish demakdir. Jadvaldagi ayni maqsadli ko'rsatkichlar mustaqil ilmiy manbalarda ham qayd etilgan. Mazkur ko'rsatkichlar turistik talabning o'sishi bilan turizm infratuzilmasini rivojlantirish o'rtasida mutanosiblikni ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. Ayniqsa, xorijiy turistlar oqimining ichki turistlarga nisbatan yuqori sur'atlarda oshirilishi rejalashtirilgani xizmatlar eksporti hajmini kengaytirish va hudud turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirishga yo'naltirilganligini anglatadi.

1-jadval.

2022-2026-yillarda Buxoro viloyatida turizm sohasini rivojlantirishning maqsadli korsatkichlari¹

T/r	Ko‘rsatkichlar nomi	2022-y.	2023-y.	2024-y.	2025-y.	2026-y.
1.	Ichki turistlar tashrifi soni (mln kishi)	2,4	2,9	3,4	3,8	4,1
2.	Xorijiy sayyohlar soni (ming kishi)	450,0	900,0	1,200	1,500	1 800
3.	Xizmatlar eksporti (mln AQSh doll)	121	200	230	270	300
4.	Joylashtirish vositalaridagi xonalar soni (ming)	5,399	6,131	6,721	7,336	7,976
5.	Mehmonxonalarda nomiy fondining bandlik darajasi	45,0	51,0	61,0	71,0	93,0
6.	Joylashtirish vositalaridagi o‘rinlar soni (ming)	12,147	13,672	14,902	16,182	17,512
7.	Mehmonxonalarda soni (dona)	178	198	218	238	258
8.	Oilaviy mehmon uylari soni (dona)	264	314	325	335	345
9.	Xostellar soni (dona)	55	61	66	71	76

Yuqoridagi ko‘rsatkichlar Buxoro viloyatida turizmni rivojlantirish bo‘yicha yuqori maqsadli parametrlar belgilanganligini ko‘rsatadi Bunda hududning mavjud turistik salohiyati, infratuzilmaviy imkoniyatlari, tashkiliy-iqtisodiy muammolari hamda tashqi muhit ta‘sirini kompleks baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda Buxoro viloyatida hududiy turizmni barqaror rivojlantirishga ta‘sir etuvchi ichki va tashqi omillar SWOT-tahlil asosida tizimlashtirildi

2-jadval.

Buxoro viloyatida hududiy turizmni barqaror rivojlantirishning SWOT-tahlili²

Kuchli tomonlar (S)	Zaif tomonlar (W)
Boy tarixiy-madaniy meros	Turistik faollikning hududiy notekisligi
Yuqori turistik jozibadorlik	Ayrim hududlarda infratuzilmaning sustligi

Foydalanilgan adabiyotlar (Literatury/ References):

- O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2022–2026-yillarda Buxoro viloyatida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 543-son qarori.
- O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Turizm sohasiga oid rasmiy statistik ma’lumotlar. – Toshkent, 2025.
- O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. O‘zbekiston va Buxoro viloyatida turizm sohasini rivojlantirishga oid rasmiy ma’lumotlar. – Toshkent, 2025.
- Salayev S.M. Public-Private Partnership as a Mechanism for Sustainable Development of the Tourism Sector in Uzbekistan // Green Economy and Development. – 2026.
- Usmanova A.B. Comprehensive Assessment of the Tourism Potential of the Bukhara Region within the Framework of the Sustainable Development Strategy // Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance. – 2026.
- Jeong J.Y., Karimov M., Sobirov Y., Saidmamatov O., Marty P. Evaluating Culturalization Strategies for Sustainable Tourism Development in Uzbekistan // Sustainability. – 2023. – Vol. 15, №9. – 7727.
- Roxas F.M.Y., Rivera J.P.R., Gutierrez E.L.M. Mapping stakeholders’ roles in governing sustainable tourism destinations // Journal of Hospitality and Tourism Management. – 2020. – Vol. 45. – P. 387–398.
- UN Tourism. Sustainable Tourism and Tourism Development: Policy and Governance Frameworks. – Madrid: UN Tourism, 2024.
- OECD. OECD Tourism Trends and Policies 2024. – Paris: OECD Publishing, 2024.

¹ Muallif ishlanmasi

² Muallif ishlanmasi

Ziyorat va madaniy turizm salohiyati	Turistik mahsulotlar diversifikatsiyasining pastligi
Milliy hunarmandchilik va gastronomik resurslar	Turizm xizmatlarida mavsumiylik
Imkoniyatlar (O)	Xavflar (T)
Yangi turistik yo‘nalishlarni rivojlantirish	Tarixiy obyektlarga turistik yuklamaning ortishi
Davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish	Tashqi iqtisodiy omillar ta‘siri
Raqamli turizm xizmatlarini joriy etish	Xizmatlar bozorida raqobatning kuchayishi

SWOT-tahlil natijalari Buxoro viloyatining tarixiy-madaniy merosi va yuqori turistik jozibadorligi hudud turizmining asosiy ustunliklari ekanligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, turistik faollikning hududiy notekisligi, infratuzilmaviy cheklovlar va mavsumiylik mavjud salohiyatdan samarali foydalanishga to‘sqinlik qiluvchi omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, investitsiyalarni jalb etish, yangi turistik yo‘nalishlarni rivojlantirish va raqamli xizmatlarni joriy etishni talab qiladi.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Xulosa qilib aytganda, hududiy turizmni barqaror rivojlantirish hududning mavjud turistik salohiyatidan samarali foydalanish, boshqaruv tizimini takomillashtirish hamda iqtisodiy mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlashni talab etadi. Buxoro viloyatining boy tarixiy-madaniy merosi, turistik jozibadorligi va xizmatlar sohasini rivojlantirish imkoniyatlari hududda turizmni iqtisodiy o‘rnatishning muhim omillaridan biriga aylantirish uchun yetarli salohiyat mavjudligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, turizmning barqaror rivojlanishini ta‘minlashda mavjud resurslarning o‘zi yetarli bo‘lmay, turizm subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, investitsion faollikni oshirish, turizm infratuzilmasini takomillashtirish, xizmatlar turini kengaytirish va zamonaviy boshqaruv vositalaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, davlat va xususiy sektor imkoniyatlarini uyg‘unlashtirish hamda hududning turistik imkoniyatlaridan kompleks foydalanish tashkiliy-iqtisodiy mexanizm samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman, Buxoro viloyatida hududiy turizmni barqaror rivojlantirishga kompleks yondashuv turizm xizmatlarining raqobatbardoshligini oshirish, tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va hudud iqtisodiy rivojlanishiga turizmning hissasini kuchaytirish imkonini beradi. Taklif etilgan yo‘nalishlarning izchil amalga oshirilishi hududning turistik salohiyatidan uzoq muddatli va samarali foydalanish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.